

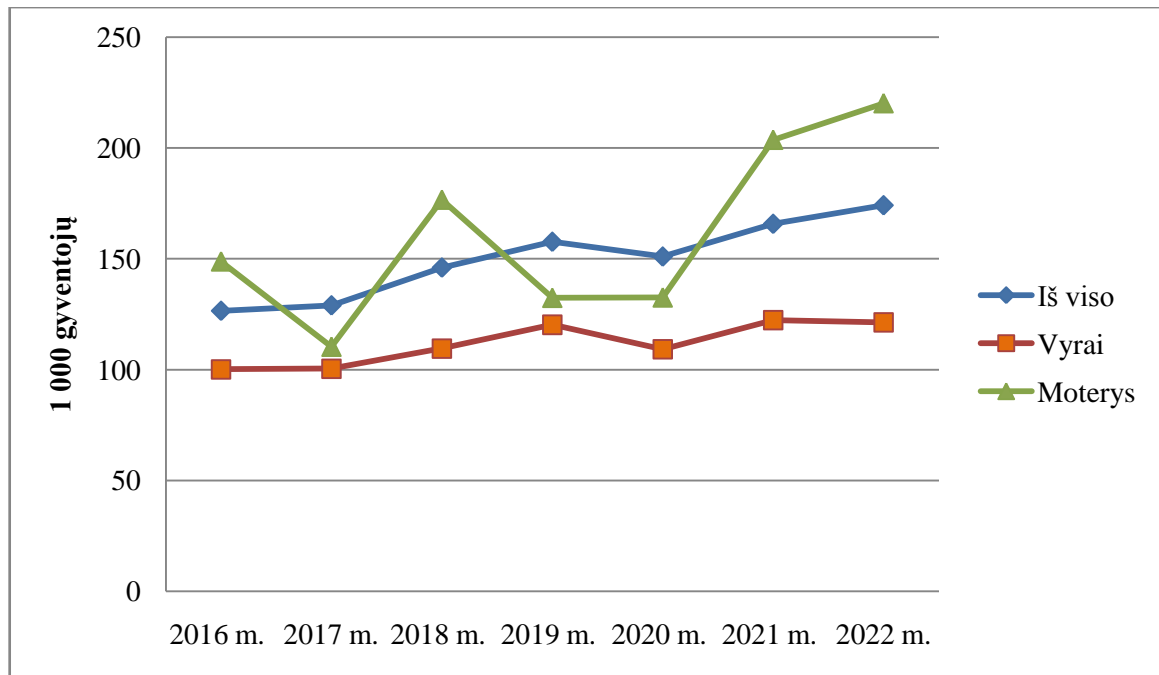

Psichikos ir elgesio sutrikimų paplitimas Akmenės rajono savivaldybėje 2016 – 2022 m.

Psichikos sutrikimai – tai asmens psichikos sveikatos sutrikdymas, kuriam būdingas neramių minčių, sumišusių emocijų, elgesio ir sutrikusių santykių su kitais derinys (World Health Organization Regional Office for Europe. Fact sheet on Sustainable Development Goals (SDGs): health targets. Mental health; 2018).

2022 m. metais Lietuvoje 340 562 asmenims buvo diagnozuotas bent vienas psichikos ir elgesio sutrikimas (toliau – PES) (tiek turinčių sutrikimų buvo užfiksuota PSDF IS), t. y. 1 iš 8 Lietuvos gyventojų, o Akmenės rajono savivaldybėje – 3 359 asmenims. Tikėtina, kad tikrasis šių sutrikimų mastas yra didesnis. PES neretai stigmatizuojami, todėl gali būti vengiama kreiptis į specialistus, susiduriama su tuo, kad kai kurie gydytojai nenurodo PES, jei jis yra nežymus, tam, kad ši diagnozė neturėtų neigiamos įtakos asmens visuomeniniam gyvenimui ateityje.

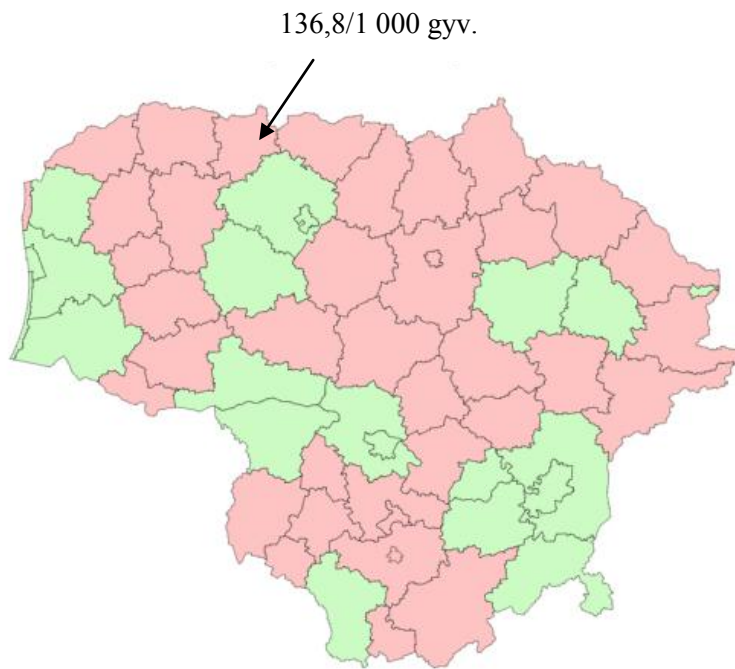
Ligotumas PES kasmet didėja (nuo 93,9 asmenų, turinčių psichikos ir elgesio sutrikimų, tenkančių 1 000 Lietuvos gyventojų, 2016 m. iki 120,3 asmenų, turinčių psichikos ir elgesio sutrikimų, tenkančių 1 000 gyventojų, 2022 m.). Akmenės rajono savivaldybėje šis rodiklis taip pat didėja (2016 m. – 126,58 asmenų, turinčių psichikos ir elgesio sutrikimų, tenkančių 1 000 gyventojų, 2017 m. – 129,04 asmenų/1 000 gyventojų, 2018 m. – 146,09 asmenų/1 000 gyventojų, 2019 m. – 157,75 asmenų/1 000 gyventojų, 2020 m. – 151,06 asmenų/1 000 gyventojų, 2021 m. – 165,84 asmenų/1 000 gyventojų, o 2022 m. – 174,22 asmenų/1 000 gyventojų) (1 pav.).

1 pav. Ligotumas (1 000 gyv.) psichikos ir elgesio sutrikimais (TLK-10-AM F00-F99) pagal lytį Akmenės rajono savivaldybėje 2016 – 2022 m.

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos statistikos duomenų portalas

Standartizuotas PES ligotumo rodiklis 2021 m. Lietuvoje siekė 83,0/1 000 gyv. Didžiausi standartizuoto ligotumo rodikliai PES 2021 m. buvo Akmenės r. (136,8 sergantys iš 1 000 šios savivaldybės gyventojų) ir Plungės r. (130,8/1 000 gyv.) savivaldybėse (2 pav.). Mažiausi standartizuoti PES ligotumo rodikliai – Utenos r. (55/1 000 gyv.), Visagino (57,7/1 000 gyv.) ir Lazdijų r. (59,5/1 000 gyv.) savivaldybėse (7 pav.).

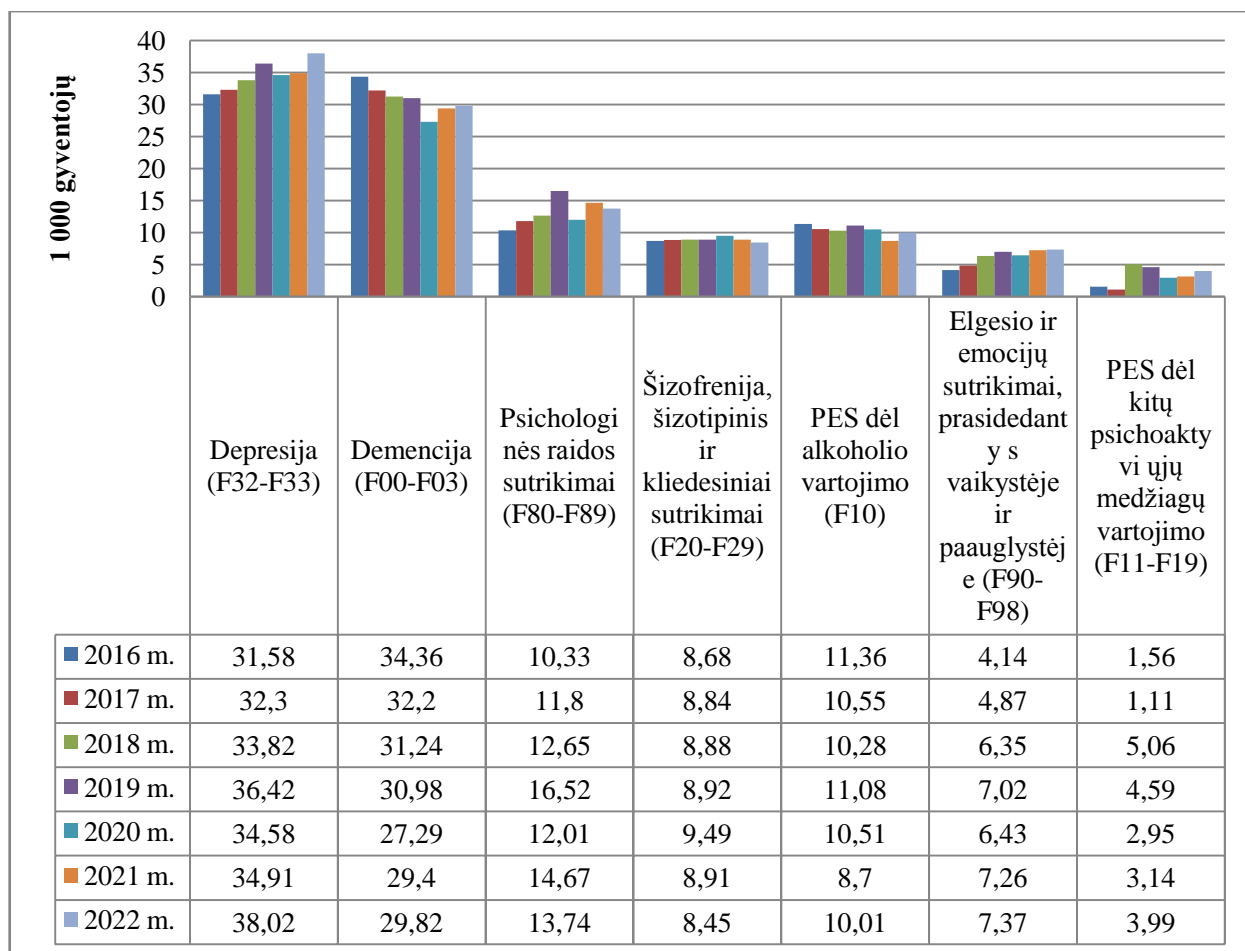
2 pav. Standartizuotas ligotumas (1 000 gyv.) psichikos ir elgesio sutrikimais (TLK-10-AM F00-F99) pagal savivaldybes Lietuvoje 2021 m.

Šaltinis: Visuomenės sveikatos stebėsenos informacinė sistema

2020 – 2022 m. moterų ligotumas PES didesnis nei vyrų apie 1,6 karto. Moterų ir vyrų PES ligotumo rodiklis 2020–2021 m. ženkliai didėjo, tai galėjo būti sąlygota COVID–19 pandemijos paplitimo (1 pav.).

2016 – 2022 m. tarp visų Lietuvos gyventojams nustatytų PES, dažniausiai nustatoma depresija (TLK-10-AM kodai – F32 ir F33). Depresijos ligotumo rodiklis visą minėtą laikotarpį nežymiai didėja ir 2022 m. siekė 24/1 000 gyv.

2016 – 2022 m. tarp Akmenės rajono savivaldybės gyventojams nustatytų PES, dažniausiai nustatoma depresija ir demencija. Depresijos ligotumo rodiklis 2022 m. siekė 38,01/1 000 gyv., o demencijos – 29,82/1 000 gyv. (3 pav.).

3 pav. Ligtumas (1 000 gyv.) psichikos ir elgesio sutrikimais (TLK-10-AM F00-F99) pagal sutrikimus Akmenės rajono savivaldybėje 2016 – 2022 m.

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos statistikos duomenų portalas

Lietuvoje demencija 2016 – 2022 m. buvo nustatoma 14 asmenų iš 1 000 gyventojų, o psichologinės raidos sutrikimai bei šizofrenija, šizotipiniai sutrikimai, kliesiniai sutrikimai – 8 iš 1 000 gyventojų. Elgesio ir emocijų sutrikimai, prasidedantys vaikystėje ir paauglystėje, 2016–2022 m. nustatyti panašiai Lietuvos gyventojų daliai, kaip ir šizofrenija (F20) – 5 asmenims iš 1 000 gyventojų.

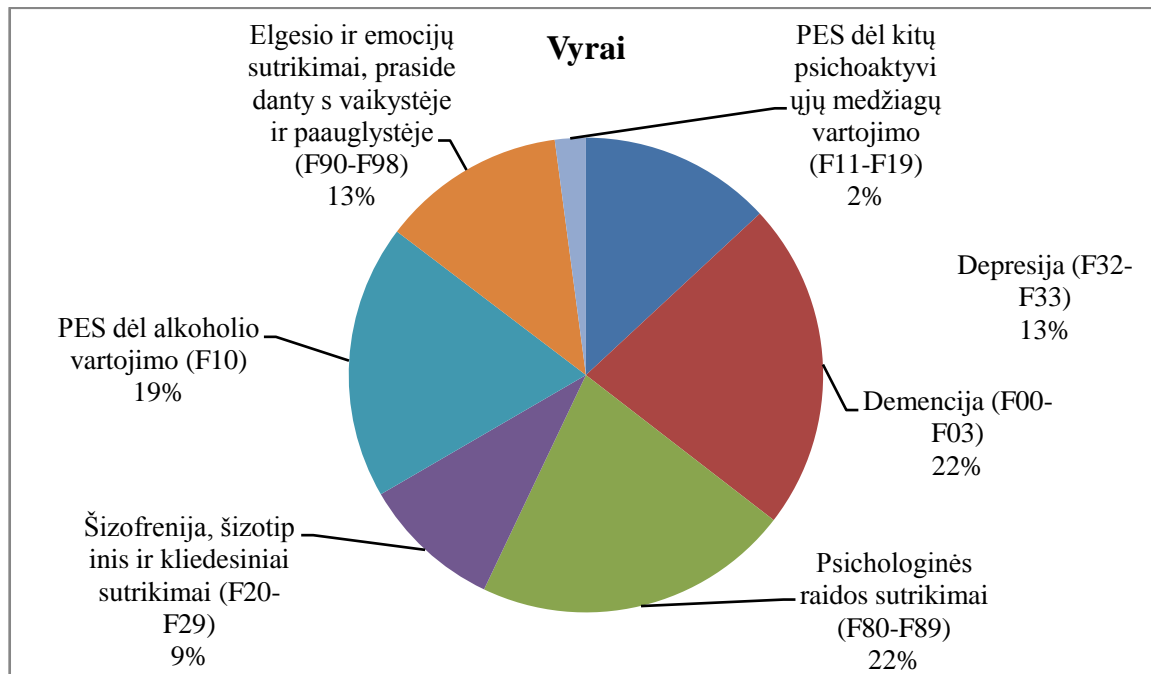
Akmenės rajono savivaldybėje 2016 – 2022 m. buvo nustatoma 13 asmenų iš 1 000 gyventojų psichologinės raidos sutrikimai, šizofrenija, šizotipiniai sutrikimai, kliesiniai sutrikimai – 8 iš 1 000 gyventojų. Elgesio ir emocijų sutrikimai, prasidedantys vaikystėje ir paauglystėje, 2016 – 2022 m. nustatyti panašiai 7 asmenims iš 1 000 gyventojų (3 pav.).

Pastebima, kad Europos regione per pandemiją kiek sumažėjo alkoholio, tačiau padidėjo narkotikų vartojimas (WHO Regional Office for Europe. Mental health impacts of COVID-19 across the WHO European Region and associated opportunities for action; 2022).

Šie vartojimo įpročių pasikeitimai galėjo turėti įtakos ligotumo rodiklių dydžiams Lietuvoje ir Akmenės rajono savivaldybėje: PES dėl alkoholio vartojimo nežymiai mažėja nuo 2020 m. (tai galėjo būti sąlygota ne tik sumažėjusio apsilankymų pas specialistus skaičiaus, bet ir pasikeitusio alkoholio vartojimo), o ligotumas PES dėl kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo (opioidų, kanapių, raminamųjų ir migdomųjų medžiagų, kokaino, haliucinogenų ir kt. medžiagų) iki 2022 m. palaipsniui didėja (4 pav.).

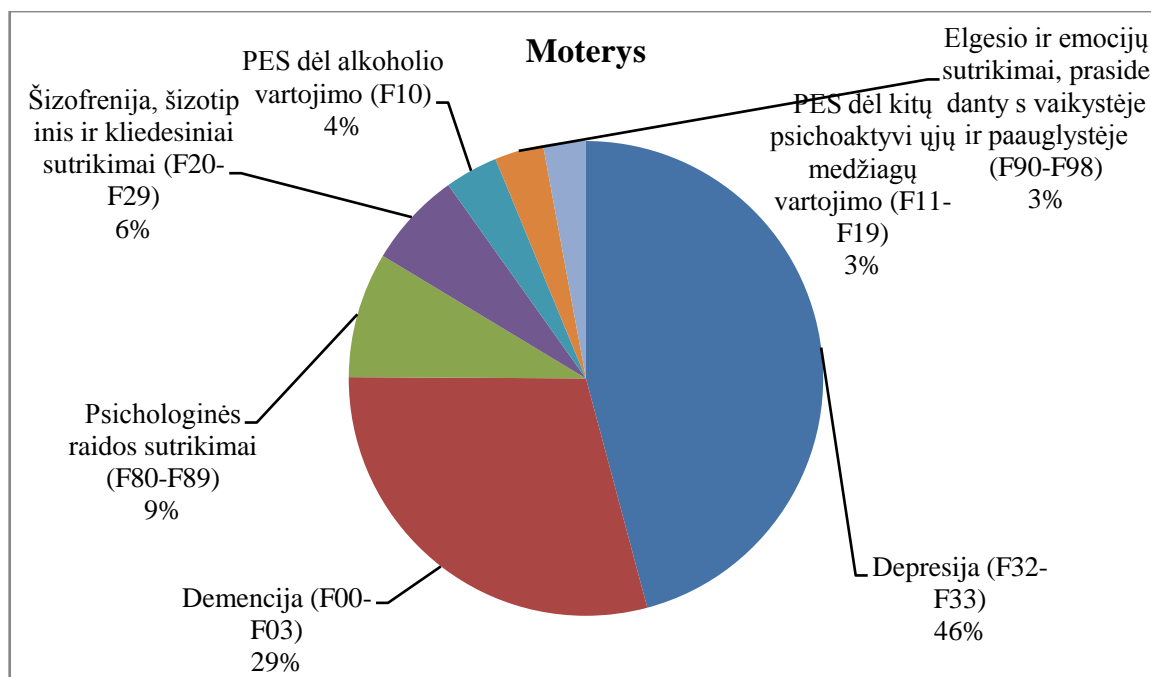
Skirtumai tarp moterų ir vyrų pastebimi nagrinėjant ne tik PES ligotumo rodiklius, bet ir detalizuojant 2022 m. turinčių PES skaičius pagal skirtingus sutrikimus. 2022 m. iš dažniausiai Lietuvoje nustatomų PES, depresija PSDF IS buvo užregistruota 45 proc. moterų bei 15 proc. vyrų (3 kartus mažiau). Demencija užregistruota 23 proc. moterų bei 14 proc. vyrų (1,6 karto mažiau). (100 proc. sudaro ne visi turintys PES, bet skritulinėje diagramoje matomų sutrikimų (ar jų grupių) turinčių asmenų skaičiaus suma)

2022 m. iš dažniausiai Akmenės rajono savivaldybėje nustatomų PES, depresija PSDF IS buvo užregistruota 46 proc. moterų bei 13 proc. vyrų (3,5 karto mažiau). Demencija užregistruota 29 proc. moterų bei 22 proc. vyrų (1,3 karto mažiau) (4,5 pav.). (100 proc. sudaro ne visi turintys PES, bet skritulinėje diagramoje matomų sutrikimų (ar jų grupių) turinčių asmenų skaičiaus suma).

4 pav. Sergančių vyrų dalis atrinktais psichikos ir elgesio sutrikimais Akmenės rajono savivaldybėje 2022 m. (proc.) (100 proc. sudaro ne visi turintys PES, bet skritulinėje diagramoje matomų sutrikimų (ar jų grupių) turinčių asmenų skaičiaus suma)

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos statistikos duomenų portalas

5 pav. Sergančių moterų dalis atrinktais psichikos ir elgesio sutrikimais Lietuvoje 2022 m. (proc.) (100 proc. sudaro ne visi turintys PES, bet skritulinėje diagramoje matomų sutrikimų (ar jų grupių) turinčių asmenų skaičiaus suma)

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos statistikos duomenų portalas

Lietuvoje 2022 m. vyrams dažniau nei moterims buvo diagnozuoti psichologinės raidos sutrikimai (2,8 karto), elgesio ir emocijų sutrikimai, prasidedantys vaikystėje ir paauglystėje (2,5 karto), psichikos ir elgesio sutrikimai dėl alkoholio vartojimo (4,3 karto).

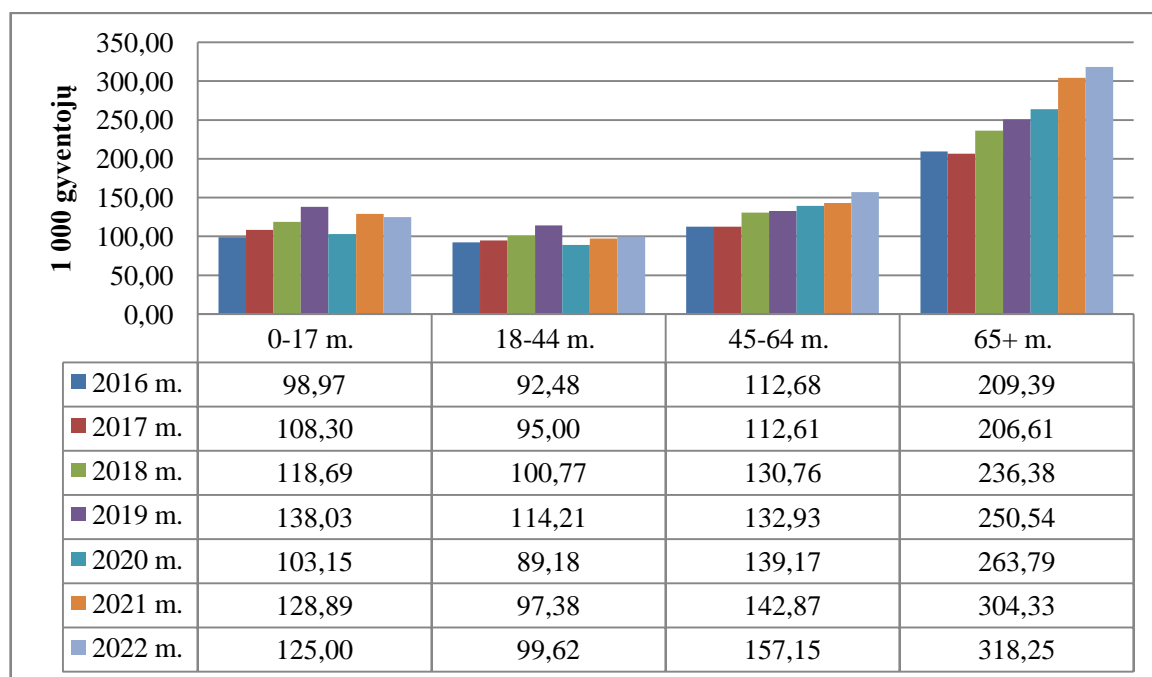
Akmenės rajono savivaldybėje 2022 m. taip pat vyrams dažniau nei moterims buvo diagnozuoti psichologinės raidos sutrikimai (2,4 karto), elgesio ir emocijų sutrikimai, prasidedantys vaikystėje ir paauglystėje (4,3 karto), psichikos ir elgesio sutrikimai dėl alkoholio vartojimo (4,8 karto) (4, 5 pav.).

Lietuvoje didžiausia dalis turinčių PES 2016 – 2022 m. buvo 65 m. ir vyresnių asmenų amžiaus grupėje, jų ligotumo rodiklis augo nuo 172,6/1 000 gyv. (2016 m.) iki 265,7/1 000 gyv. (2022 m.) – tai buvo didžiausias PES ligotumo augimas tarp skirtingų amžiaus grupių analizuojamu laikotarpiu.

Lietuvoje vaikų (0–17 m.) ligotumo rodikliai ekstremaliosios situacijos metu sumažėjo ir kol kas nepasiekė ikipandeminio lygio rodiklių dydžių. Kitose amžiaus grupėse 2022 m. ligotumo rodikliai panašūs į prieš pandemiją fiksuotus rodiklius arba už juos didesni, todėl tikėtina, kad tokius vaikų ligotumo rodiklius nulėmė vis dar neatsitęsęs profilaktinių

apsilankymų pas specialistus skaičius. Lietuvoje vaikų (0–17 m.) ligotumo rodikliai ekstremaliosios situacijos metu sumažėjo ir kol kas nepasiekė ikipandeminio lygio rodiklių dydžių. Kitose amžiaus grupėse 2022 m. ligotumo rodikliai panašūs į prieš pandemiją fiksuotus rodiklius arba už juos didesni, todėl tikėtina, kad tokius vaikų ligotumo rodiklius nulėmė vis dar neatsitęsęs profilaktinių apsilankymų pas specialistus skaičius.

Taip pat ir Akmenės rajono savivaldybėje didžiausia dalis turinčių PES 2016 – 2022 m. buvo 65 m. ir vyresnių asmenų amžiaus grupėje, jų ligotumo rodiklis augo nuo 209,39/1 000 gyv. (2016 m.) iki 318,25/1 000 gyv. (2022 m.) (6 pav.).

6 pav. Ligotumas (1 000 gyv.) psichikos ir elgesio sutrikimais (TLK-10-AM F00-F99) pagal amžiaus grupes Akmenės rajono savivaldybėje 2016 – 2022 m.

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos statistikos duomenų portalas

Didžiausi ligotumo demencija ir depresija rodikliai Lietuvoje 2022 m. buvo 65 m. ir vyresnių asmenų amžiaus grupėje (65,4 asmenys, kuriems nustatyta demencija/1 000 gyv. ir 49,4 asmenys, kuriems nustatyta depresija/1 000 gyv.). PES dėl alkoholio vartojimo, kaip ir šizofrenija, šizotipiniai bei kliesesiniai sutrikimai, dažniau buvo nustatyti 45–64 m. amžiaus grupėje (atitinkamai 11,3 ir 11,6 sutrikimą turinčių asmenų/1 000 gyv.).

Akmenės rajono savivaldybėje didžiausi ligotumo demencija ir depresija rodikliai 2022 m. buvo 65 m. ir vyresnių asmenų amžiaus grupėje (108,25 asmenys, kuriems nustatyta demencija/1 000 gyv. ir 63,65 asmenys, kuriems nustatyta depresija/1 000 gyv.). PES dėl alkoholio vartojimo, kaip ir šizofrenija, šizotipiniai bei kliesesiniai sutrikimai, dažniau buvo

nustatyti 45–64 m. amžiaus grupėje (atitinkamai 15,42 ir 13,45 sutrikimą turinčių asmenų/1 000 gyv.) (1 lentelė).

Psichikos sveikatos sutrikimas	Rodiklis	Amžius			
		0-17 m.	18-44 m.	45-64 m.	65+ m
Demencija (F00-F03)	Turinčių sutrikimą asmenų skč.	1	7	67	500
	Ligotumas 1 000 gyv.	0,33	1,27	10,99	108,25
PES dėl alkoholio vartojimo (F10)	Turinčių sutrikimą asmenų skč.	0	80	94	19
	Ligotumas 1 000 gyv.	0	14,54	15,42	4,11
PES dėl kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo (F11-F19)	Turinčių sutrikimą asmenų skč.	1	17	21	38
	Ligotumas 1 000 gyv.	0,33	3,09	3,44	8,23
Šizofrenija, šizotipiniai ir kliesiniai sutrikimai (F20-F29)	Turinčių sutrikimą asmenų skč.	3	43	82	35
	Ligotumas 1 000 gyv.	0,98	7,82	13,45	7,58
Depresija (F32-F33)	Turinčių sutrikimą asmenų skč.	15	89	335	294
	Ligotumas 1 000 gyv.	4,9	16,18	54,95	63,65
Psichologinės raidos sutrikimai (F80-F89)	Turinčių sutrikimą asmenų skč.	254	10	0	1
	Ligotumas 1 000 gyv.	82,9	1,82	0	0,22
Elgesio ir emocijų sutrikimai, prasidedantys vaikystėje ir paauglystėje (F90-F98)	Turinčių sutrikimą asmenų skč.	124	12	3	3
	Ligotumas 1 000 gyv.	40,47	2,18	0,49	0,65

1 lentelė. Ligotumas (1 000 gyv.) psichikos ir elgesio sutrikimais (TLK-10-AM F00-F99) pagal sutrikimus ir amžiaus grupes Akmenės rajono savivaldybėje 2022 m.

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos statistikos duomenų portalas

Lietuvoje psichologinės raidos sutrikimai 2022 m. buvo nustatyti 56,6 vaikams/1 000 vaikų, o elgesio ir emocijų sutrikimai, prasidedantys vaikystėje ir paauglystėje – 24,4 vaikams/1 000 vaikų. Protinis atsilikimas 2022 m. dažniau nustatytas 18–44 m. amžiaus grupėje, nei vaikystėje (6,1/1 000 gyv.). PES dėl kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo

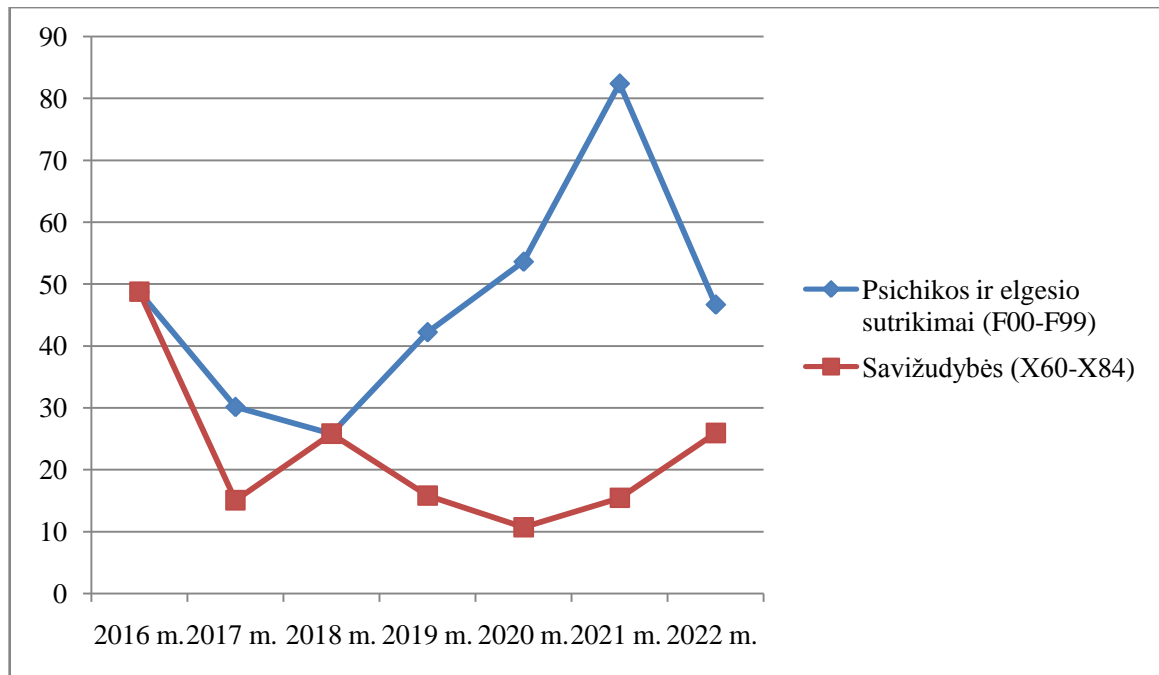
18–44 m. amžiaus grupėje bei 65 m. ir vyresnių asmenų amžiaus grupėje diagnozuotas panašiai daliai asmenų (atitinkamai 2,9/1 000 gyv. ir 3,3/1 000 gyv.).

Akmenės rajono savivaldybėje psichologinės raidos sutrikimai 2022 m. buvo nustatyti 82,9 vaikams/1 000 vaikų, o elgesio ir emocijų sutrikimai, prasidedantys vaikystėje ir paauglystėje – 40,47 vaikams/1 000 vaikų. PES dėl kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo 18–44 m. amžiaus grupėje bei 65 m. ir vyresnių asmenų amžiaus grupėje diagnozuotas panašiai daliai asmenų (atitinkamai 3,09/1 000 gyv. ir 3,44/1 000 gyv.) (1 lentelė).

Įvairiais tyrimais nustatyta, kad PES sergančių asmenų mirtingumo rodikliai yra didesni, jie miršta jaunesni bei praranda dešimtmečius potencialių gyvenimo metų lyginant su bendrąja populiacija (Pan, Y., Yeh, L., Chan, H., & Chang, C. Excess mortality and shortened life expectancy in people with major mental illnesses in Taiwan. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 29(E156); 2020).

Lietuvoje 2022 m. (2022 m. duomenys – išankstiniai ir gali keistis) dėl PES mirė 480 asmenų, mirtingumas didėjo nuo 2,7/100 000 gyv. (2001 m.) iki 17/100 000 gyv. (2022 m.) (t. y. daugiau nei 6 kartus). 2022 m. 89 proc. PES mirties atvejų sudarė demencija (429 mirtys), 3,8 proc. – PES dėl alkoholio vartojimo (18 mirčių), 1,9 proc. – šizofrenija, šizotipiniai ir kludiesiniai sutrikimai (9 mirtys). Reikėtų atkreipti dėmesį, kad tokius rodiklius galėjo lemti ne tik daugiau realių PES mirties atvejų, tačiau ir pagerėjusi sutrikimų diagnostika, pasikeitęs gydytojų suvokimas, kad ir PES gali būti mirties priežastimi.

Akmenės rajono savivaldybėje 2022 m. (2022 m. duomenys – išankstiniai ir gali keistis) dėl PES mirė 9 asmenys. Mirtingumas kito netolygiai – 2016 m. mirė 10 asmenų dėl PES, 2017 m. – 6 asmenys, 2018 m. – 5 asmenys, 2019 m. – 8 asmenys, 2020 m. – 10 asmenų, 2021 m. – 16 asmenų (7 pav.).

7 pav. Mirtingumas (100 000 gyv.) dėl psichikos ir elgesio sutrikimų (TLK-10-AM F00-F99) ir savižudybių (TLK-10-AM X60-X84) Akmenės rajono savivaldybėje 2016–2022 m. (2022 m. duomenys – išankstiniai ir gali keistis)

Šaltinis: Higienos instituto Sveikatos statistikos duomenų portalas

Vienas iš Pasaulio sveikatos organizacijos siūlomų stebėsenos rodiklių, stebint psichikos sveikatą, yra mirtingumas dėl savižudybių. Šis Lietuvos rodiklis jau daugelį metų yra didžiausias Europos Sąjungoje, tačiau pažanga šioje srityje matoma – 2001 m. nusizudė 44 asmenys iš 100 000 Lietuvos gyventojų, 2022 m. – 19 asmenų iš 100 000 Lietuvos gyventojų (2022 m. duomenys – išankstiniai ir gali keistis).

Akmenės rajono savivaldybėje savižudybių skaičius nuo 2020 metų auga – nusizudė 2 asmenys (10,72/100 000 gyv.), 2021 m. – 3 asmenys (15,45/100 000 gyv.), 2022 m. – 5 (25,93/100 000 gyv.) (2022 m. duomenys – išankstiniai ir gali keistis) (7 pav.).

Pranešime naudoti Higienos instituto Sveikatos statistikos duomenų portalo, Visuomenės sveikatos stebėsenos informacinės sistemos ir „Visuomenės sveikatos netolygumų“ informacinio ledinio duomenys

Parengė visuomenės sveikatos stebėsenos specialistė Rūta Liubamirskienė